

Тема: «Європа перед вибором між демократією та авторитаризмом. Радикалізація політичного життя»

1. Опрацювати § 14, стор.65-69

• **Авторитаризм (від латин. *autoritas* — вплив, влада)** — політичний режим, якому притаманні зосередження державної влади в руках однієї особи, групи осіб або в одному органі державної влади. Супроводжується значним обмеженням діяльності політичних партій та організацій, відсутністю поділу влади, обмеженням свободи слова й виборності державних органів, політичними репресіями тощо.

Такі погляди були найбільше поширені в країнах, які або програли Першу світову війну (Німеччина та Росія), або ж не отримали від перемоги того, на що, на їхнє переконання, вони заслуговували (Італія). Заради кращого майбутнього й задоволення власних інтересів частина людей погоджувалася відсторонено спостерігати за злочинами влади, аби лише вони не стосувалися їх особисто. У такій атмосфері до влади приходили політичні сили, які обіцяли привабливі перспективи. Поступово набирала силу тоталітаризм.

Тоталітарні режими в період між світовими війнами встановилися в Радянському Союзі, Італії та Німеччині.

2. Характерні ознаки тоталітарних режимів

1. *Однопартійна диктатура.* Партію створювали за зразком середньовічних рицарських орденів. У СРСР В. Ленін та Й. Сталін, хоча б про людське око, імітували партійну демократію і проводили з'їзди, вибори керівника партії тощо. В Італії Б. Муссоліні й у Німеччині А. Гітлер цього не потребували, бо вони уособлювали націю, партію та державу. Усі три режими — комуністичний, фашистський та нацистський — трималися завдяки придушенню політичних опонентів.

2. *Культ особи «вождя»* — неодмінна ознака всіх тоталітарних режимів. Він ґрунтується насамперед на звеличенні особи «вождя» та ідеї, яку він уособлював. Вождь ніколи не помиляється, володіє даром провидця. Ті, хто сумнівався, ставали ворогами не лише диктатора, а й кожного «законослухняного» громадянина.

3. *Партійно-державна еліта.* Залучені до управління нові кадри становили окрему касту суспільства. У Німеччині й Італії основою правлячої еліти були представники середніх класів, а в СРСР — робітників і селян. Однак ні тих, ні тих не допускали до найвищих ешелонів влади. На владному олімпі перебували «вождь» і його найближче оточення. Тут панували кругова порука, чіткий поділ на ранги.

4. *Цілковий контроль над економікою.* У всіх тоталітарних країнах відбулось одержавлення господарства. У СРСР неспівські ринкові важелі регулювання економіки замінили детально розробленими п'ятирічними планами. Згодом планову модель перейняли фашисти й нацисти. Тоталітарні режими, за винятком

СРСР, не зазіхали на приватну власність, але змушували виробників обслуговувати тоталітарний режим.

5. *Політичний контроль*. Тоталітаризм завжди панує там, де людина позбавлена вибору. Режим жорстко контролює не тільки інформацію, культуру, а й думки людей. За демократії основу громадянської свідомості становлять право й закон, принаймні в теорії. В умовах тоталітаризму первинним є не закон, а довіра до «вождя» або страх. Вибори — це механічне голосування за визначених владою кандидатів.

6. *Утручання в приватне життя громадян* — будь-який вияв індивідуальності був загрозою владі. Завдяки існуванню відданих «вождю» поліції та армії стають можливими арешт, ув'язнення й навіть фізичне знищення будь-кого незгодного.

• **Тоталітаризм (від латин. *totalis* — увесь, повний, цілий)** — напрям політичної думки й тип політичного режиму, який за допомогою тотального контролю над усіма сферами суспільного життя прагне реалізувати агресивну політичну утопію.

Тоталітарні режими сформували особливий тип людей — «*homo totalitaricus*», які вірили в «ідеальне» суспільство, сліпо довіряли авторитету, поривали з минулим, зокрема з культурними традиціями, покійно схилялися перед силою й владою, ототожнювали себе із системою, партією, «вождем».

Репресії та переслідування, що здійснювалися спеціальними каральними органами, виправні табори слугували запорукою стабільності тоталітарних режимів. Про решту дбав «вождь». Якщо реальних ворогів не знаходили, їх вигадували: «троцькісти», «шкідники» і «шпигуни» у СРСР; євреї — у Німеччині; антифашисти й заможні західні держави — в Італії.

Несвобода на тлі суцільних обмежень могла бути замінена тільки в'язницею чи стратою. Усі, кому пощастило уникнути в'язниці, почувалися щасливими. Із свідомості й реального життя зникало відчуття різниці між добром і злом.

Науковці виокремлюють три основні різновиди тоталітарного режиму: комунізм, або більшовизм, (СРСР), фашизм (Італія), націонал-соціалізм (нацизм) (Німеччина).

2. Проаналізуйте таблицю й визначте спільні та відмінні ознаки різновидів тоталітаризму.

Різновиди тоталітаризму

Комунізм	Фашизм	Націонал-соціалізм
Чітка теорія (програма)	Розпливчаста теорія (програма)	Розпливчаста теорія (програма)
Диктатор (вождь)	Диктатор (вождь)	Диктатор (вождь)
(у СРСР — В. Ленін та Й. Сталін)	(в Італії — дуче Б. Муссоліні)	(у Німеччині — фюрер А. Гітлер)
Інтернаціоналізм	Націоналізм	Націоналізм
Однопартійна система	Однопартійна система	Однопартійна система
Зневага до особистих прав	Зневага до особистих прав	Зневага до особистих прав

Держава понад усе	Держава понад усе	Держава понад усе
Відсутність демократії	Відсутність демократії	Відсутність демократії
Заперечення соціальних класів (віра в безкласове суспільство)	Віра в соціальні класи (класове суспільство має узгоджувати інтереси аристократії, робітників, середніх і нижчих класів)	Віра в соціальні класи (класове суспільство має узгоджувати інтереси аристократії, робітників, середніх і нижчих класів)
		Расизм

3. Дайте відповіді на запитання

1. Що таке **авторитаризм**?
2. Що таке **тоталітаризм**?
3. Назвіть ознаки тоталітарних режимів.